

**KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU NIERUCHOMEGO
NIEWPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW**

1. Nazwa

UKŁAD RURALISTYCZNY WSI SZKLARY DOLNE

2. Czas powstania

Przed 1361, XVIII w., XIX w., XX w.

3. Miejscowość

SZKLARY DOLNE
(d. Nieder Gläserdorf)

9. Materiały graficzne

Mapa Szklar Dolnych w skali 1:14 000

4. Adres (ulica, nr posesji)

Wieś położona pomiędzy Polkowicami, Lubinem a Chocianowem, przy trasie łączącej Chocianów z Drogą Ekspresową S3.

Zakres ochrony układu wyznaczony na mapie będącej załącznikiem do karty.

5. Przynależność administracyjna

Województwo dolnośląskie

Powiat polkowicki

Gmina Chocianów

6. Współrzędne geograficzne

51°25'27.3"N 16°02'35.6"E

7. Użytkowanie obecne

8. Stan zachowania

Dobry

10. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie

Zagrożenia w postaci:

- gwałtowna rozbudowa wsi
- brak kontroli nad zakresem rozbudowy
- zwiększenie zabudowy przy drogach pobocznych na północy i południu zamiast przy głównej drodze w kierunkach wschód-zachód
- zwiększenie zabudowy kalenicowej

powodujące zatarcie układu.

Docieplenia budynków mogą wpływać na zróżnicowanie ich elewacji, mając wpływ na utratę jednolitości zabudowy.

Postuluje się:

- zachowanie ulicowego układu wsi;
- zachowanie układu zabudowy w historycznych układach zagród;
- zachowanie historycznych ciągów komunikacyjnych;
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali, bryły i jej formy architektonicznej;
- zagospodarowanie nieużytkowanych budynków;
- zachowanie istniejących brukowanych nawierzchni wewnątrz zagród, chodników, placów;
- nasadzenia tradycyjnej zieleni, np. kasztanowców, lip;
- występowanie o wydanie zaleceń ws. prac budowlanych, tj. nadbudowy, odbudowy, przebudowy, budowy i rozbiórki budynków na terenie układu ruralistycznego z właściwym konserwatorem zabytków.
- wprowadzanie nowej zabudowy w miejsce nieistniejącej obecnie;
- wykonywanie nowej zabudowy z użyciem tradycyjnych materiałów budowlanych.

11. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

*Włączono do miejscowej ewidencji zabytków
zamieszkałym z dnia 12.06.2025
L/N. 5133.4.2025. MBL*

Załączniki: 3

1. Historia układu + bibliografia
2. Mapa z zaznaczonymi granicami ochrony układu 1:8000 + mapa historyczna
3. Mapa Meßtischblatt + Generalstabskarte

12. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

Hanna Drożni-Gruntkiewicz
Drożni 12.06.2025

1. Miejscowość	SZKLARY DOLNE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres UKŁAD RURALISTYCZNY WSI SZKLARY DOLNE	6. Zawartość załącznika HISTORIA MIEJSCOWOŚCI
2. Gmina	CHOCIANÓW		
3. Powiat	POLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

Historia zabytku:

Wieś została założona w obrębie mikroregionu Równina Przemkowska. Przez wieś przepływa prawy dopływ Szprotawy - Zielenica. Szklary Dolne są ulokowane pomiędzy Trzmielowem a Szklarami Górnymi, przy drodze prowadzącej z Chocianowa do ob. drogi S3. Za zachodnią granicą wsi znajduje się teren Lasów Chocianowskich. Wieś otoczona jest terenami równinnymi o klimacie łagodnym.

Szklary Dolne zostały po raz pierwszy wspomniane w 1361 r. Nazwa zapewne wiąże się z produkcją szkła, jednak brakuje zachowanych śladów dawnego hutnictwa na terenie miejscowości, by potwierdzić tę tezę. Na mapie z Atlasu Śląska z 1750 r. wieś została rozrysowana jako położona po łuku, na osi południowy zachód – północny wschód, rozległa, ulokowana wzdłuż potoku i wśród terenów leśnych. Na wschodzie sąsiadowała blisko ze Szklarami Górnymi, położonymi nad Zielenicą. Na mapie zaznaczono trzy folwarki, górny, znajdujący się na granicy ze Szklarami Górnymi, środkowy w centrum oraz folwark o nazwie *Radeckerey*, będący na zachodzie Szklar Dolnych. Na północ od Szklar Dolnych a poniżej zabudowy Jędrzychowa znajdował się *Neu Fuhrwerk* (Nowy Folwark), a w jego pobliżu *Sasangarten* – bażanciarnia. W końcu XVIII w. Szklary Dolne składały się z siedziby szlacheckiej (*Herrschaftlichen Wohnhause*), 4 folwarków, szkoły, 2 domów kmieci wolnych, 21 domów kmieci usługowych, 24 domów zagrodników, 36 domów chałupników, 20 domów wygonowych, razem 109 dymów. Szklary Dolne były zamieszkiwane przez 738 osób, przewyższając dwukrotnie ludność Szklar Górnych. Ze wsią była powiązana kolonia *Krikicht*, czyli wymieniony wcześniej *Nowy Folwark*, dziś nieistniejący. Składała się z jednego folwarku z 4 chałupami i 3 wiatrakami. Na mapie sporządzonej w 1824 r. kształt Szklar jest mało charakterystyczny. Zabudowa znajdowała się po obu stronach Zielenicy, jednak z główną drogą biegnącą południowym brzegiem, łączącą się wiaduktami/mostami z drogą północną w czterech miejscach, kreując dwa duże nawsia. Na zachodzie wznosił się mały folwark na planie podkowy, na wschodzie większy, na planie wydłużonego prostokąta. Następnie, po przerwie w zabudowie wznosiły się Szklary Średnie z małym folwarkiem na zachodzie i przysiółkiem na południu, zwanym później *Sandhäuser*. *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht* z 1845 r. z obiektów znajdujących się w Szklarach Dolnych (i Średnich) wymienia zamek, będący prawdopodobnie tym samym obiektem co *Herrschaftlichen Wohnhause* w 1791 r., 3 wiatraki, 4 domy gospodarskie, 23 rzemieślników, 12 handlarzy, ponadto hodowlę merynosów i bydła. Wśród folwarków i przysiółków zostały wyliczone: *Grockvorwerk* - sporych rozmiarów folwark w połowie drogi między Szklarami Dolnymi a Brunowem, *Krikicht*, *Radeckerei* - folwark na zachodzie wsi oraz folwark zamkowy wybudowany w centrum Szklar Dolnych. Dawny teren „zamkowy” znajdował się w centrum wsi, na zachód od szkoły, lecz nie sposób stwierdzić, czy stojący tam obecnie budynek mieszkalny jest tożsamym z określanym w źródłach jako „*Schloss*”. Kawalek dalej na wschód mieścił się piąty folwark, największy wśród zabudowy Szklar. Posiadał rozległy park otoczony kanałami wodnymi oraz zabudowania gospodarcze na rzucie czworoboku. W jego skład w 1889 r. wchodziło przynajmniej 9 budynków. Najprawdopodobniej był przynależny zamkowi i dlatego nie wymieniano go w źródłach lub był równoznaczny z folwarkiem zamkowym. Na północy większego nawsia pod koniec XIX w. założono cmentarz. W 1917 r. na południowym wschodzie Szklar poprowadzono linię kolejową łączącą Lubin z Chocianowem. Wzrosło znaczenie trasy do Brunowa, przy której zaczęła powstawać nowa zabudowa. Po wojnie na terenie największego folwarku powstał Ośrodek Maszynowo-Traktorowy. W 1992 r. rozebrano linię kolejową. Cmentarz zlikwidowano w 1980 r. Nowe budownictwo powstaje przy głównej ulicy lub na południu, przy szosie na Brunów. Obecnie układ ruralistyczny Szklar Dolnych jest dobrze zachowany i czytelny. Zachowana duża ilość historycznej zabudowy ceglano-kamiennej mieszkalnej i folwarcznej.

1. Miejscowość	SZKLARY DOLNE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres UKŁAD RURALISTYCZNY WSI SZKLARY DOLNE	6. Zawartość załącznika BIBLIOGRAFIA
2. Gmina	CHOCIANÓW		
3. Powiat	PÓLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

Układ wsi – układ z wieloma nawarstwieniami. Położenie przy korycie rzeki, jak i wiek wsi sugerują łańcuchówkę. Zabudowa zabytkowa na terenie całej wsi, głównie szczytowa. Budynki mieszkalne ceglane, przeważnie na planie wydłużonego prostokąta, kryte dwuspadowym dachem z dachówki ceramicznej. Budynki gospodarcze na fundamencie kamiennym, o ścianach z muru kamiennego i ceglanego. Zachowany dawny dwór *Radeckerei* oraz większość zabudowy folwarku zamkowego. Obecnie układ jest nadal czytelny.

Opinia wartościująca:

Wartość naukowa: źródło badań do rozwojów i przekształcania się wsi na Dolnym Śląsku od średniowiecza po XIX w.;

Wartość historyczna: jako wsi o proveniencji średniowiecznej; historyczna XIX-wieczna zabudowa wsi

Wartość artystyczna: wyraża się głównie w zabytkach wyższej rangi: dworu, szkoły, zabudowy folwarcznej. Wartość artystyczną podbija jednolitość zachowanej historycznej zabudowy wiejskiej, podział otworów okiennych w elewacjach (charakterystyczne małe okienka w elewacjach szczytowych), historyczna czerwona dachówka ceramiczna kryjąca dwuspadowe dachy o dużym kącie nachylenia, zachowane historyczne kamienno-ceglane budynki gospodarcze.

Źródła historyczne:

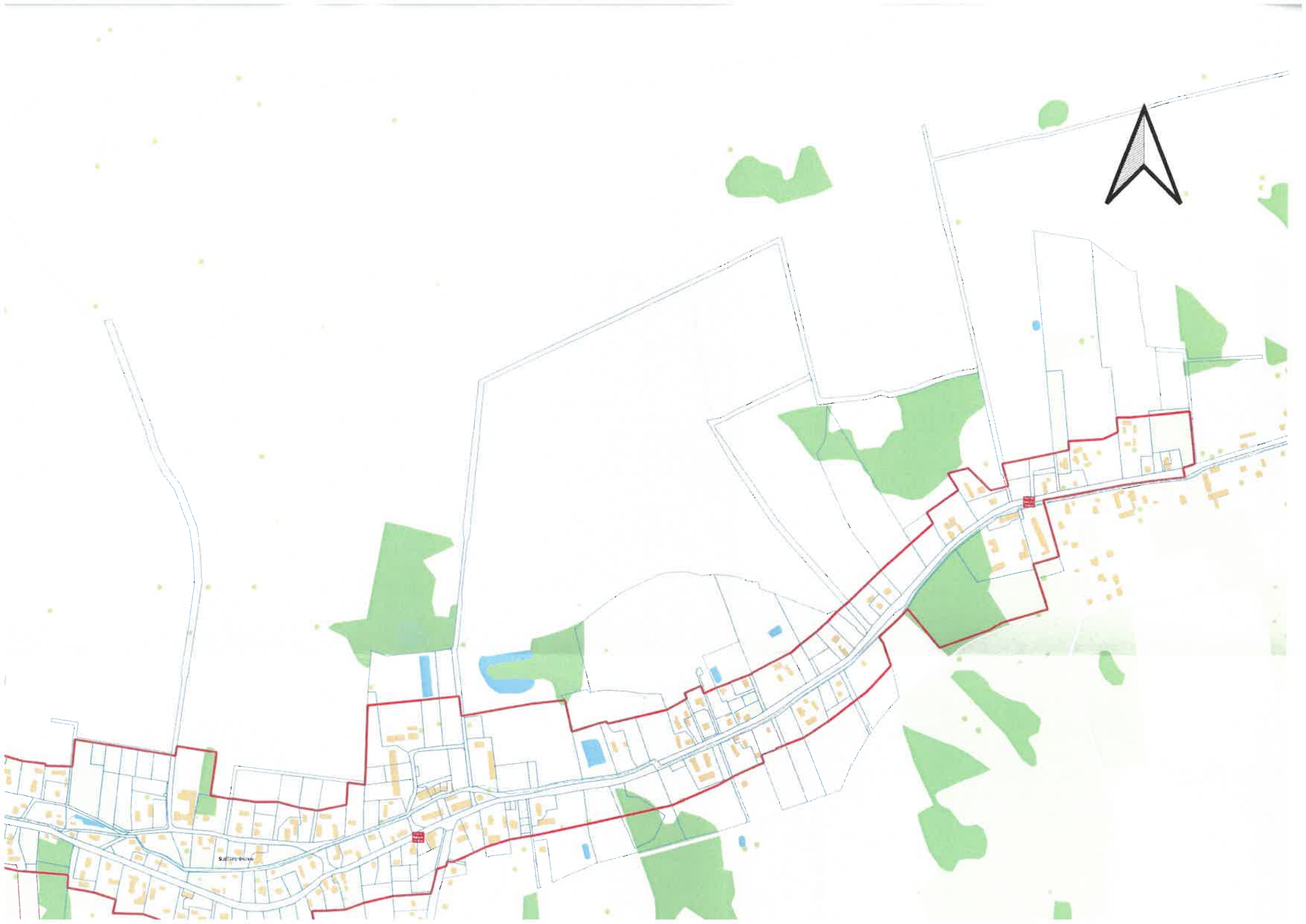
Zimmermann, Friedrich Albert, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*. 10. Bd., Brzeg 1791, s. 259-260;

Knie, Johann Georg, *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien: nebst beigefügter Nachweisung von der Eintheilung des Landes nach den Bezirken der drei königlichen Regierungen, den darin enthaltenen Fürstenthümern und Kreisen, mit Angabe des Flächeninhaltes, der mittlern Erhebung über die Meeresfläche, der Bewohner, Gebäude, des Viehstandes usw.* - 2. verm. u. verb. Aufl., Wrocław, 1845, s. 159.

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ**Nr 2a**

1. Miejscowość	SZKLARY DOLNE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres UKŁAD RURALISTYCZNY WSI SZKLARY DOLNE	6. Zawartość załącznika MAPA Z WYTYCZONYMI GRANICAMI HISTORYCZNEGO UKŁADU RURALISTYCZNEGO
2. Gmina	CHOCIANÓW		
3. Powiat	POLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

Opracowanie załącznika:
(data i podpis) 12.06.2015

Sally Hill

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ

Nr 2b

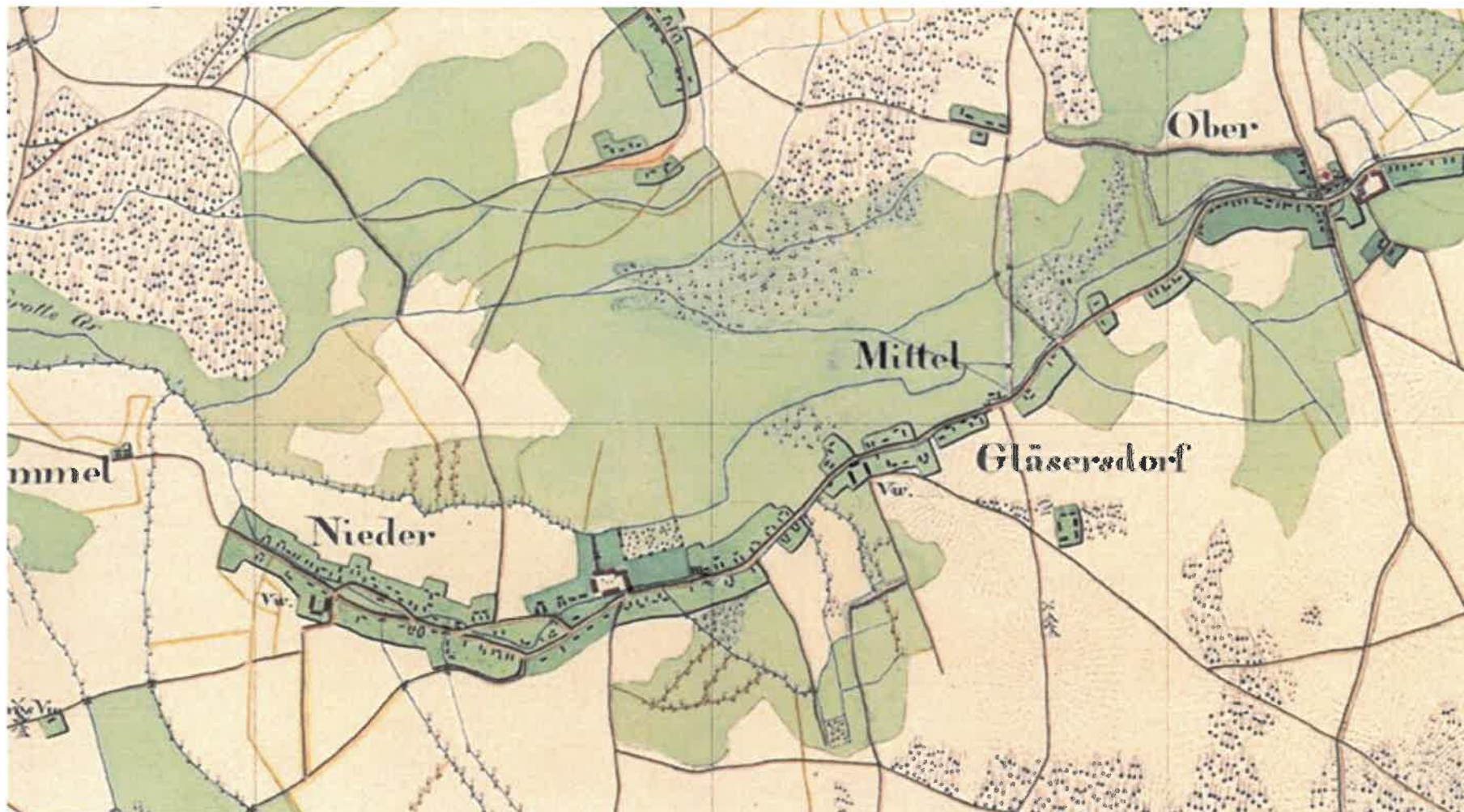
1. Miejscowość	SZKLARY DOLNE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres UKŁAD RURALISTYCZNY WSI SZKLARY DOLNE	6. Zawartość załącznika MAPA ARCHIWALNA Atlas Śląska
2. Gmina	CHOCIANÓW		
3. Powiat	POLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

Archiwalna mapa z ok. 1750 r. (Atlas Silesiae id est Ducatus Silesiae generaliter (...))

Opracowanie załącznika: *[Signature]*
(data i podpis) 12.06.2015

1. Miejscowość	SZKLARY DOLNE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres UKŁAD RURALISTYCZNY WSI SZKLARY DOLNE	6. Zawartość załącznika MAPA ARCHIWALNA Preußische Urmeßtischblätter: [Schlesien]
2. Gmina	CIECHANÓW		
3. Powiat	POLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

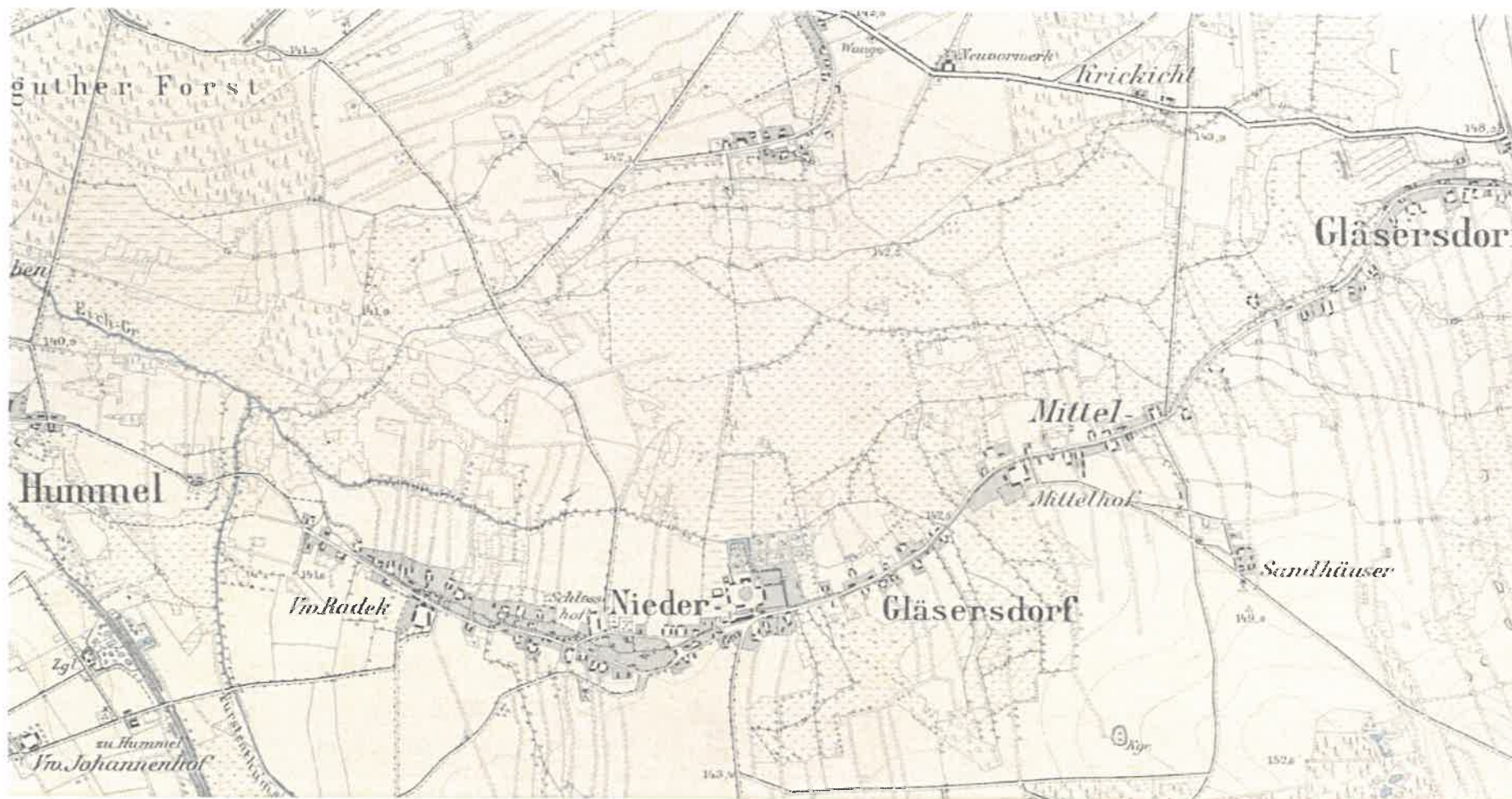

Archiwalna mapa topograficzna z ok. 1824 r. (Preußische Urmeßtischblätter), skala 1:25 000

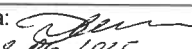
ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ

Nr 3b

1. Miejscowość	SZKLARY DOLNE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres UKŁAD RURALISTYCZNY WSI SZKLARY DOLNE	6. Zawartość załącznika MAPA ARCHIWALNA MEßTISCHBLATT
2. Gmina	CHOCIANÓW		
3. Powiat	POLKOWICKI		
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE		

Archiwalna mapa topograficzna z ok. 1889 r. (Meßtischblatt), skala 1:25 000

Opracowanie załącznika:
(data i podpis) 12.06.2025